

Pregledni rad

UDK 316.323: [327::911.3] (497.6)

DOI 10.7251/SVR1307131T

COBISS.BH-ID 3943960

BOSNA I HERCEGOVINA U GEOPOLITIČKIM PROMJENAMA NA BALKANU POSLIJE HLADNOG RATA

Mr Zdravko Todorović¹

Apstrakt: Geopolitičke promjene koje su se desile krajem 20. vijeka, poslije hladnog rata, po značaju su slične onim koje su se desile poslije svjetskih ratova. Balkan u tim promjenama prednjači, jer su one imale dramatičan tok, posebno u Bosni i Hercegovini. Rezultat tih geopolitičkih promjena u BiH, prema Dejtonskom mirovnom sporazumu potpisanom krajem rata 90-ih godina od svih strana u sukobu, proizveo je složenu strukturu BiH, sastavljenu od dva entiteta - geo jedinice.

Posljedice geopolitičkih promjena na Balkanu dovele su do redukovanja srpskih zemalja i srpskog naroda. Faktori raspada - razbijanja Jugoslavije, su aspekti na koje se pokušava u ovom radu dati odgovor. Neosporno treba ukazati i na moguće opasnosti koje dolaze iz okruženja, imajući u vidu geopolitička prestrojavanja u 21. vijeku, u procesima integracije, kako nacionalnog, tako i regionalnog karaktera.

Ključne riječi: *Balkan, srpske zemlje, Bosna i Hercegovina, hladni rat, geopolitičke promjene.*

UVOD

Geopolitičke promjene koje su se desile krajem 20. vijeka mogu se karakterisati i kao globalne, ali i regionalne, kada se govori o razbijanju bivše Jugoslavije, odnosno fragmentovanju – redukovanju (sažimanju) srpskih etničkih prostora. Pokrenute su na sjeverozapadu Evrope rušenjem Berlinskog zida i kao plima širile se na istok i jugoistok kontinenta, a posljedice su raspad složenih država SSSR-a, Čehoslovačke i Jugoslavije. Padom Berlinskog zida došlo je urušavanja dogovora s Jalte i Versajskog mirovnog ugovora, odnosno do poništenja rezultata Prvog i Drugog svjetskog rata na Balkanu i u Evropi. Razlika je postojala u epilogu na Balkanu, gdje su ove promjene imale posebno dramatičan karakter, praćen građanskim ratovima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Procesom „balkanizacije“, kao negativnom konotacijom diplomatije i politike, označavala se političko-teritorijalna i etnička rascjepkanost, međusobna konfrontiranost i umiješanost vanbalkanskih činilaca moći u balkanska zbivanja.

¹ Magistar političkih nauka, doktorant na Univerzitetu u Novom Sadu, E-todoroviczm.10@gmail.com

Balkan je razdobljen i nastalo je pet novih država, što sa šest postojećih čini jedanaest: Turska, Grčka, Bugarska, Rumunija, Srbija, Makedonija, Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Slovenija i Crna Gora. Prema Dejtonskom mirovnom sporazumu, Bosna i Hercegovina definisana je kao složena država, „koju čine dva entiteta: Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska“.²

Srpski narod i „srpske zemlje“³, ne samo što su se našli u novom geopolitičkom okruženju, nego su „bitno promijenjeni osnovni elementi geopolitičkog položaja srpskog naroda i njegove matične države.“⁴ Geopolitičkim promjenama izazvanim jugoslovenskom krizom i sinhronizovanim dejstvom spoljnih (Njemačka, habsburški blok država - Austrija, Mađarska) i unutrašnjih činilaca raspada Jugoslavije (Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Slovenija, Makedonija i Arbanasi na Kosovu i Metohiji), srpske zemlje su izložene procesu fragmentiranja i redukovanja, odnosno došlo je do evidentnog smanjenja – sažimanja „srpskog etničkog prostora“⁵ i preseljavanja srpskog stanovništva na prostoru Balkana.

BALKANSKE PROMJENE KRAJEM 80-IH GODINA

U međunarodnim odnosima krajem osamdesetih godina došlo je do promjene ravnoteže snaga, koja je iz osnova izmijenila geopolitički i geostrategijski značaj Jugoslavije i samim tim došlo je do napuštanja stava o potrebi očuvanja jedinstvene jugoslovenske države. Desile su se krupne promjene u Srednjoj i Istočnoj Evropi, što je praćeno raspadom sovjetske sfere interesa, intenziviranja daljih integracija Evropske zajednice i ujedinjenja Njemačke. Geopolitičke promjene u Evropi uzrokovale su nestajanje strateške i vojne osnove postojanja dva suprotstavljena vojna saveza, što je nametnulo potrebu za njihovim redefinisanjem. Umjesto “redefinisanja“ uloge, Varšavski pakt je jednostranom odlukom zemalja članica ukinut 1. aprila 1991. godine, što je još više usložilo situaciju.

Raspad Jugoslavije, kao centralne države Balkana, nastao je kao posljedica novog rasporeda snaga moći poslije nestanka bipolarne podjele svijeta. Na primjeru Jugoslavije su iznevjerena očekivanja, jer je Evropa poništila rezultate Drugog svjetskog rata, a tako i Povelju Ujedinjenih nacija o eliminisanju rata, kao sredstva vođenja politike. Na jednoj strani u Evropi dolazi do procesa ukupnjavanja, tj. ideja srastanja prevazilaženjem postojećeg stanja, a na drugoj strani jačanje nacionalne ideje - Njemačke. U Evropi se uvećava Njemačka, a na istoku i jugoistoku Evrope države se

² Savremeni procesi i odnosi na Balkanu, priredili Momir Stojković i Ana Damian, Institut za međunarodnu politiku i privredu: Centar za međunarodne studije Fakulteta političkih nauka, Beograd, 1997. godine, s. 323.

³ Milimir Stepić, U vrtlogu balkanizacije, Službeni list SRJ - Institut za geopolitičke studije, Beograd, 2001, s. 250.

⁴ Zbornik radova, Geopolitička stvarnost Srba, Institut za geopolitičke studije, Beograd, 1998, s. 31.

⁵ Milimir Stepić, U vrtlogu balkanizacije, s. 251.

usitnjavaju, što umnogome liči na slične planove iz doba Prvog i Drugog svjetskog rata, a sam način miješanja Njemačke u jugoslovensku krizu potvrdio je njen snažan politički uticaj u svijetu. Činjenice govore da je upravo Njemačka presudno doprinijela raspadu Jugoslavije i zaoštavanju jugoslovenske krize, sve do izazivanja oružanih sukoba.

Nestankom bipolarizma, nestao je Varšavski pakt i SSSR, a jačala pozicija NATO-a i, preko Sjedinjenih Američkih Država, afirmacija njegove vojne funkcije sadržane u koncepcijama atlantskog savezništva, kroz objedinjavanje nastupa Zapada prema svijetu i posebno istočnoj Evropi. Ostvarenim geopolitičkim promjenama omogućena je ekspanzija NATO-a prema istoku, u prostoru između Baltičkog, Jadranskog i Crnog mora i nastankom novih država u ruskom okruženju. Sjedinjene Države su uspjele da NATO dobije novu ulogu u evropskim odnosima i bude „servis“ Ujedinjenih nacija u nametanju mira, sa i bez odluke Savjeta bezbjednosti.

U jugoslovenskom sukobu politika SAD se mijenjala zavisno od odnosa snaga. Evoluirala je od podrške cjelovitosti i očuvanja nezavisnosti SFRJ, do sinhronizovanih poteza sa germansko-vatikanskim i islamskim faktorom, kojima je jedinstvena Jugoslavija bila prepreka u ostvarivanju davno zamišljene podjele ovih prostora na male državice. Amerika je u tome našla interes, videći mogućnost da obezbijedi čvršći stratezijski oslonac na Balkanu, uz Tursku i brojne islamske zemlje.

Rusija se bojažljivo uključivala u rješavanje krize na prostoru Balkana, što je usložilo geopolitičku panoramu ovog stratezijski značajnog prostora. Kontrola „preostalog geopolitičkog prostora“ prepuštena je zapadnim silama, kroz vojno prisustvo u Makedoniji i ekonomsku i vojnu blokadu Srbije i Crne Gore. Poslije epohe „hladnog rata“ Rusija je izgubila stratezijsku poziciju na Balkanu, kakvu je ranije imao Sovjetski Savez. Tek početkom 21. vijeka, kroz kontrolu energetskih puteva, koji nezaobilazno prolaze preko Balkana ka Evropi, Rusija nastoji da povрати svoj uticaj na procese koji se odvijaju na balkanskom poluostrvu.

U Evropi nastaje nova geopolitička sila, Njemačka, koja u svakom pogledu dominira evropskim kontinentom. Uvećana teritorija ujedinjene Njemačke, ekonomska moć, stanovništvo i povoljan geostrateški položaj u Evropi, doprinijeli su geopolitičkom uticaju Njemačke. Njemačka je radi ostvarivanja svojih geopolitičkih ambicija presudno pomogla u razbijanju Jugoslavije i preko Hrvatske i Slovenije izašla na Jadran. Uspostavila je germansku srednjoevropsku geopolitičku interesnu sferu kroz rušenje SFRJ, odlučivši se za podršku, sebi uvijek naklonjene, Slovenije i Hrvatske. Upravo slijedeći sopstvene interese, Njemačka je nametnula Evropskoj zajednici priznavanje secesije sjeverozapadnih jugoslovenskih republika. Pokazalo ce , Njemačka bitno utiče na geopolitički prostor Srba i ostvarivanje srpskih nacionalnih i državnih interesa.

Islam, kao globalni geopolitički činilac, ima skrivene i otvorene kanale i pravce za ponovno geopolitičko nadiranje ka Evropi. To čini imigracijom ka zemljama zapadne Evrope, uz ubrzano mijenjanje etničkog

sastava stanovništva i sistema građanskih vrijednosti u njima. U sudaru sa islamom Zapad se sve više i brže povlači, sa nesagledivim posljedicama po svoj identitet i građanski sistem vrijednosti. Drugi način geopolitičkog širenja islama ka Evropi ostvaruje se svestranom podrškom islamskog svijeta, posebno njegovih najbogatijih i najtvrdokornijih zemalja, stvaranjem Bosne i Hercegovine kao islamske države i Kosova kao nezavisne islamske države.

GEPOLITIČKE I GEOSTRATEGIJSKE PROMJENE NA PROSTORU BIH - REPUBLIKA SRPSKA

Razaranje Jugoslavije i procesi sažimanja srpskog etničkog prostora i stanovništva, sa prostora Hrvatske nastavljeni su u Bosni i Hercegovini. Još za vrijeme rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini formirana je hrvatsko-muslimanska koalicija protiv srpske strane, donoseći odluke u Skupštini Bosne i Hercegovine preglasavanjem predstavnika srpskog naroda. Od samog početka uspostavljanja višestranačkog sistema Srbi su se zalagali za očuvanje cjelovitosti Bosne i Hercegovine u sastavu Jugoslavije. Računali su sa mogućnošću da kantonizacija na nacionalnoj osnovi za ostanak BiH u sastavu jugoslovenske države doživi neuspjeh, s tim da bi u sastavu Jugoslavije ostale srpske oblasti Bosne i Hercegovine.

Nasuprot tome, parlament Bosne i Hercegovine je 25. januara 1992. godine donio odluku da se sprovede referendum o suverenitetu i nezavisnosti BiH. Srpski poslanici odbili su da učestvuju na referendumu, budući da se srpski narod već izjasnio na održanom plebiscitu. Prvog marta 1992. godine na referendum u Bosni i Hercegovini je izašlo 63,4 odsto birača, a 62,68 odsto je glasalo za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu. Dvonacionalni referendum, koji nije odgovorio ustavnom zahtjevu da se ovakve odluke donose dvotrećinskom većinom, zapadne zemlje su prihvatile kao osnov formiranja nove države. Uprkos protivljenju Srba, kao jednog od bosanskohercegovačkih Ustavom definisanih konstitutivnih naroda, i neuvažavanjem činjenice da se unutrašnji sukob nezadrživo širi i prerasta u građanski rat, Evropska zajednica je 6. aprila 1992. priznala Bosnu i Hercegovinu u granicama federalne jedinice bivše SFRJ. Na to su Srbi odgovorili proglašenjem Srpske Republike Bosne i Hercegovine 7. aprila 1992. godine (9. januara 1993. godine promijenila ime u Republika Srpska). Nezavisnu Bosnu i Hercegovinu Turska je priznala prije održanog referenduma, a 7. aprila priznale su je SAD, što je otvorilo put konfrontacijama i građanskom ratu koji je trajao do kraja 1995. godine.

U Bosni i Hercegovini država srpskog naroda je nastala na osnovu univerzalnog prava naroda na samoopredjeljenje, samoorganizovanje i udruživanje. Na svim popisima stanovništva do 1981. godine, srpski narod je imao etničku većinu na prostorima Bosne i Hercegovine. Republika Srpska i srpski činilac u cjelini, iako su srpske vojne formacije zajedno sa JNA bile neuporedivo nadmoćnije od hrvatsko-muslimanskih snaga 1992, nisu se opredijelile za munjevit i potpunu vojnu pobjedu. Pobjedu koja bi

faktičkom realnošću svršenog čina donijela srpskoj strani prednosti u procesu prostornog prekomponovanja bivše jugoslovenske države.

U ratnim okolnostima 1992. godine, geopolitički i geostrateški prioriteti Hrvatske su usmjereni na povećanje ne samo hrvatskih teritorija, već na poboljšanje nepovoljnih konturno-morfometrijskih odlika prostora omeđenog republičkim granicama. Potkovičast oblik teritorije Hrvatske shvatan je kao nedostatak, a Bosna i Hercegovina kao stalna prijetnja integritetu i kompaktnosti „državnog prostora“ Hrvatske, uklinjena prema komunikaciji Zagreb - Rijeka i prepreka povezivanju „sjeverne“ i „južne“ Hrvatske. Konkavna pogranična zona Hrvatske označavana je kao „meki trbuh“, ulegnut srpskim oblastima Banije, Korduna, Like, sjeverne Dalmacije i zapadne Slavonije, pa je „popunjavanje Bosnom i Hercegovinom promovisano egzistencijalno pitanje Hrvatske i postalo je konstanta velikohrvatskih teritorijalnih pretenzija prema srpskim zemljama“.⁶

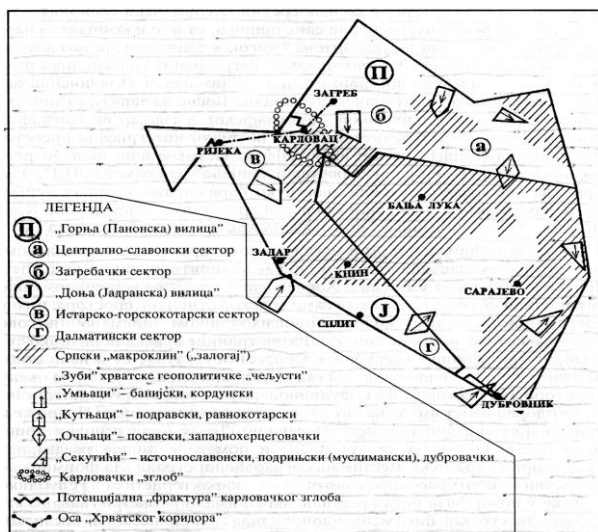
Hrvatska ekspanzionistička koncepcija je počivala na zamjeni teza u polaznim premisama, jer se smatra da Hrvatska u granicama federalne jugoslovenske jedinice predstavlja minimalni teritorijalni okvir savremenih hrvatskih pretenzija. Zanemaruje se činjenica, da je kao banovina i kao jedna od republika zajedničke jugoslovenske države, formirana od više istorijskih pokrajina, koje su nastale ne kao istorijsko-geografsko i političko nasljeđe Hrvata, već kao oblici administrativno-teritorijalnog organizovanja imperija koje su vladale prostorom zapadnog Balkana. Otuda popunjavanju hrvatskog „mekog trbuha“ Bosnom i Hercegovinom, trebalo je da prethodi supstitucija srpskih krajiških prostora, koji zbog svoje kompaktnosti može postati integrativni faktor Hrvatske ili faktor njene fragmentacije. Eliminisanje Srba kao remetilačkog faktora sa njihovih teritorija u Hrvatskoj, kao „sekundarnih klinova“ – „makro-klina“ svih srpskih zemalja zapadno od Drine, može se smatrati hrvatsko-krajiškom fazom hrvatsko-srpskog rata započetog 1991. godine.

Faza realizacije pretenzija usmjerenih na potpuno eliminisanje srpskog „makro-klina“ počela je prenošenjem ratnih dejstava sa prostora Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu, neposredno poslije njenog priznanja 6. aprila 1992. godine. Suština geopolitičkih interesa i geostrategijske logike hrvatskih pretenzija prema Bosni i Hercegovini, može se analizirati primjenom šematsko-simboličkog instrumentarijuma, korišćenog u geopolitičkim i geostrategijskim istraživanjima. S obzirom na istorijsku konstantnost hrvatskih pretenzija prema Bosni i Hercegovini i srpskim zemljama zapadno od Drine, Republika Hrvatska i hrvatske teritorije u Bosni i Hercegovini se mogu simbolički (metaforički) identifikovati kao „hrvatska geopolitička čeljust“ (Skica 1), a integralne srpske teritorije u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini kao „zalogaj“ duboko uklinjen između dvije „vilice“. Hrvatska geopolitička „čeljust“ sastavljena je od dvije vilice, „gornje vilice“ hrvatskih „čeljusti“, koju čini panonski prostor Hrvatske, tampon-

⁶ Milimir Stepić, U vrtlogu balkanizacije, Službeni list SRJ - Institut za geopolitičke studije, Beograd, 2001, s. 337.

niran srpskim prostorom Baranje, istočne Slavonije, zapadnog Srema, razlomljen zapadnoslavonskim „sekundarnim klinom“ i „donje vilice“ jadranske, koju karakteriše dvosekorska etnoprostorna razdvojenost, pružanjem srpske istočnoličke - sjeverozapadnodalmatinske oblasti skoro do jadranske obale. Karlovački „zglob“ dvije „vilice“ je teritorijalno suženje Hrvatske, čiju „frakturnost“ povećava srpski kordunsko-banijski prostor, svodeći hrvatsku prostornu participaciju između slovenačke granice i najzapadnijih srpskih teritorija na 17 kilometara.

Skica 1: Hrvatska geopolitička „čeljust“

Izvor: Stepić Milimir, U vrtlogu balkanizacije, Službeni list SRJ - Institut za geopolitičke studije, Beograd, 2001, s. 341.

Nastojanja da se ratom uspostavi efektivna kontrola prostora i učvrste demarkacione linije, potvrđuju da ovako metaforički koncipirane relacije počivaju na realnim i racionalnim osnovama. Stalna „razjapljenost“ hrvatske geopolitičke „čeljusti“ je njeno aktivno stanje i „prirodno“ teži stacionarnoj sklopljenosti, što je stalni cilj hrvatskih pretenzija prema srpskim zemljama zapadno od Drine. S obzirom na nemogućnost zadržavanja hrvatskih „čeljusti“ u poziciji trajne „razjapljenosti“, jedini način sprečavanja njihovog sklapanja, sprečavanja okruživanja srpskih zemalja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini i sažimanja, jeste „lomljenje gornje i donje vilice“ u zonama „frakturnosti“, zapadnoj Slavoniji, prostoru između ušća rijeke Zrmanje i Krke i području Karlovca.

Ne realizujući blagovremeno ni jednu mogućnost, Srbi su propustili da formiraju ratne granice, osiguraju odbranljivost većine srpskih zemalja od hrvatske transgresije i obezbijede bolju srpsku poziciju u konačnom razgraničenju. Propuštajući priliku konačnog „lomljenja gornje i donje vilice“ hrvatske geopolitičke čeljusti, Srbi su omogućili hrvatskim snagama poboljšanje „žilavosti“ svoje „čeljusti“, prostorno „podebljanje“

„gornje“ i „donje“ vilice „čeljusti“, preokretanje dotadašnjeg ofanzivnog nastupa srpskih vojnih formacija i JNA u defanzivni, čime su nastali uslovi za „glavni ugriz hrvatskih geopolitičkih zuba“⁷ u prostor BiH.

Prodor hrvatskih regularnih trupa iz Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu i njihovo sadejstvo sa hrvatskim i muslimanskim formacijama u Bosni i Hercegovini, imalo je za cilj smanjenje srpskih zemalja zapadno od Drine, njihovo međusobno izolovanje, presijecanje teritorijalnog dodira sa Srbijom, okruživanje i sažimanje i na kraju potpuno eliminisanje sa geografske karte zapadnog Balkana. Hrvatske snage, očajnici „gornje“ i „donje“ vilice hrvatske geopolitičke „čeljusti“, već 9. aprila 1992. godine su izvršile prodor na desnu obalu Save u području Bosanskog Broda i oslanjajući se na hrvatske etničke prostore u Bosanskoj Posavini, formirali mostobran za prodor dolinama Bosne i Tinje, prema centralnoj Bosni i tuzlanskom basenu. Paralelno sa tim pravcem odvijao se „ugriz“ iz Dalmacije, preko zapadne Hercegovine na Kupres, Kupreško polje i geostrategijski važna Kupreška vrata, s ciljem ovladavanja hrvatskim enklavama u dolini Vrbasa i centralnoj Bosni. Sklapanjem tih očajnika prostori Republike Srpske Krajine i Bosanske Krajine našli bi se u potpunom okruženju, bez kontakta sa srpskim istočnim dijelom Bosne i Hercegovine i Srbijom. Posebnu ulogu u tamponiranju zone prema Srbiji imali su muslimanski podrinski sjekutići; u dvostrukom baražiranju krajinsko-srbijanskog kontakta i obezbjeđivanju geopolitičkih i geostrategijskih interesa širokog muslimanskog prisustva na Drini, kako bi došlo do „uklještenja“ srpskih prostora romanijsko-sarajevske oblasti.

Parirajući hrvatskom i muslimanskom državno-teritorijalnom konceptu, Srbi u Bosni i Hercegovini i srpske vojne formacije ograničili su se na omeđavanje samo srpskog etničkog prostora. Ratne granice Republike Srpske obuhvatile su i neke etnokontaktne zone mješovitog sastava stanovništva, koje su imale važnu ulogu za teritorijalnu kompaktnost, funkcionalnu i saobraćajnu integrisanost i odbranjivost Republike Srpske. Suprotno relativnoj stabilnosti granica spoljašnjeg oboda Republike Srpske, unutrašnji granični pojas imao je geopolitičke i geostrategijske karakteristike „mekog trbuha“, izloženog udarima sa svih pravaca dejstva ekspanzivnog hrvatsko-muslimanskog klina, posebno na najosjetljivijem sektoru u Posavini. Republika Srpska je krajem 1994. godine obuhvatala 63 odsto ukupnog prostora Bosne i Hercegovine.

U Bosni i Hercegovini je odlukom Savjeta bezbjednosti došlo do angažovanja mirovnih snaga, pod specifičnim okolnostima od onih ranije u Hrvatskoj. U oba slučaja cilj je bio podržati secesije i garantovati teritorijalni integritet novostvorenim državama. Bosna i Hercegovina je ušla u širu geopolitičku i geostratešku kombinatoriku NATO-a, ali i islamskog fundamentalizma. Njemačko preventivno angažovanje na usitnjavanju i destabilizovanju balkanske geopolitičke strukture prvenstveno je usmjereno na onemogućavanje formiranja jedinstvene srpske državno-terito-

⁷ Isto, s. 339.

rijalne formacije. Cilj je trasiranje granica kroz etnički homogene srpske oblasti, njihovo razdvajanje i pripajanje političko-teritorijalnim jedinicama drugih etnikuma, instrumentalizacija suprotnih nacionalnih interesa i generisanje neminovnih teritorijalnih aspiracija - to su osnovni postulati balkanske konstante i suština balkanizacije, „vatre“ koju upravo germanska ruka stalno održava ispod „bureta baruta“.

Republika Srpska i Republika Srpska Krajina nastale su, kao političko-teritorijalni entiteti na dijelovima teritorija formalno priznatih Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Oblik i morfometrija njihovih teritorija su odgovarali, uz mala odstupanja, prostornom razmještaju Srba zapadno od Drine pred početak rata. Teritorije Republike Srpske Krajine i Republike Srpske su činile kontinuiran prostor (izuzev podunavskog dijela Krajine, pruženog uz granicu Srbije), s maksimalnom površinom obe srpske političko-teritorijalne jedinice od 52 hiljade kvadratnih kilometara, sve do vojnog zaposjedanja srpskih teritorija maja i avgusta 1995. godine, sadejstvom NATO, snaga Hrvatske i hrvatsko-muslimanske koalicije u Bosni i Hercegovini. Time je nastavljen proces redukovanja (smanjenja) prostora srpskih zemalja; prvo, kroz priznavanje nekadašnjih jugoslovenskih republika kao nezavisnih država i njihovih neetničkih granica kao međudržavnih; drugo, kroz eliminisanje Republike Srpske Krajine kao političko-geografske jedinice srpskog naroda obuhvaćenog granicama Hrvatske, i treće, kroz kontinuirano dovođenje u pitanje teritorijalnog integriteta Srbije i Crne Gore. U procesu konstituisanja Bosne i Hercegovine, svaka od predloženih „mapa“ podjele Bosne i Hercegovine, kad je to postala činjenica neminovnosti, zasnivala se na principu prostranosti srpskog entiteta na manje od polovine Bosne i Hercegovine.

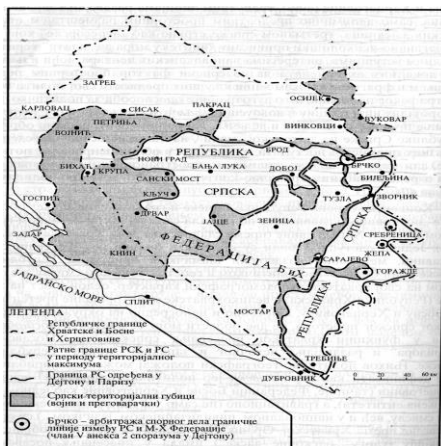
DEJTONSKO-PARISKI MIROVNI SPORAZUM

Mirovni pregovori počeli su 1. novembra između predstavnika Republike Srpske, Bošnjačko-hrvatske federacije, SR Jugoslavije i Republike Hrvatske, a završeni potpisivanjem Sporazuma 21. novembra 1995. godine u Dejtonu - SAD, odnosno u Parizu na Mirovnoj konferenciji 14. decembra 1995. godine. Dejtonski mirovni sporazum predstavlja Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, sa jedanaest aneksa. Iz Opšteg okvirnog sporazuma, proizilaze aneksi, koji su osnova mirovnog ugovora. Aneks II sadrži sporazum Republike Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, o granici između dva entiteta. U sporazumu se govori o granici između dva entiteta, koja se može mijenjati samo ako se postigne obostrani pristanak, o rijekama, o utvrđivanju i obilježavanju granica, o arbitraži za oblast Brčkog, o prelaznom periodu, dok se dopuna aneksa odnosi na mape razgraničenja između dva entiteta. Dejtonskim razgraničenjem je napravljen kompromis između hrvatsko-muslimanskih i srpskih teritorijalnih zahtjeva, a prema članu V ovog aneksa sporan je „dio granice između entiteta u oblasti Brčkog“. Geopolitičke igre oko Brčkog nastavljene su i nakon 1998. godine, kada je trebalo da se međunarodnom arbitražom riješi status

Brčkog. Naknadnom revizijom Dejtonskog mirovnog sporazuma predmet arbitraže je postao sam grad Brčko, zbog čega je jedno vrijeme srpska strana odbijala učešće u pregovorima. Marta 2000. godine Brčko je proglašeno Distriktom u okviru BiH, suprotno odredbama Dejtonskog sporazuma i nacionalnim i državnim interesima Republike Srpske.

Bosna i Hercegovina po dejtonskom modelu počiva na formuli 1+2+3, odnosno to je država sastavljena od dva entiteta i tri konstitutivna naroda. Glavni kreator Dejtonskog mirovnog sporazuma su Sjedinjene Američke Države, koje su u osnov sporazuma ugradile koncept multietničnosti, prednjačeći ispred ostalih velikih sila u zalaganju, da Bosna i Hercegovina ostane jedinstvena država. Nisu bez osnova razmišljanja nekih autora, da je jedinstvena Bosna i Hercegovina sa dva entiteta vještačka konstrukcija, dejtonska koncepcija „državni provizorijum“, koji ne može da se održi na duži rok, s obzirom na različite interese naroda u Bosni i Hercegovini. Rezultat Dejtonsko-pariskog mirovnog sporazuma (Skica 2) (novembar-decembar 1995. godine) je nasilno „uvođenje“ srpskih zemalja i srpskog naroda i njihovih političko-teritorijalnih jedinica u, za njih, izrazito nepovoljna političko-prostorna rješenja.

Skica 2. “Dejtonska mapa” - redukcioni teritorijalni efekat za Republiku Srpsku Krajinu i Republiku Srpsku

Izvor: Stepić Milimir, U vrtlogu balkanizacije, Službeni list SRJ - Institut za geopolitičke studije, Beograd, 2001, s. 346

Koordiniranim vojnim operacijama NATO-a, snaga Republike Hrvatske i hrvatsko-muslimanskih snaga Federacije Bosne i Hercegovine, početkom avgusta 1995. godine počelo je sistematsko smanjenje srpskih teritorija, do tada omeđenih nepromjenljivim ratnim granicama. Izgubljen je čitav zapadni dio Republike Srpske Krajine (sjeverozapadna Dalmacija, istočna Lika, Kordun, Banija, zapadna Slavonija), teritorije površine 14,5 hiljada kvadratnih kilometara, glavni grad Knin, koja ostaje svedena na podunavski dio, koji je „Erdutskim sporazumom“ integrisan u Hrvatsku. Gubljenje teritorije i progon cjelokupnog stanovništva iz Republike Srpske Krajine, nastavljen je u zapadnim dijelovima Republike Srpske, pri čemu

je hrvatsko-muslimanska strana zaposjela cijelu Visoku Krajinu. Srpske teritorije zapadno od Drine su svedene na manje od polovine.

Sa stanovišta Republike Srpske i njenih političko-teritorijalnih zahtjeva, krupni nedostaci dejtonskog razgraničenja u Bosni i Hercegovini su: gubitak značajnih teritorija Visoke Krajine koja je stoprocentno srpska, doline Neretve, prostora Sarajeva, južnog dijela Ozrena i dijelova Posavine, onemogućavanje izlaska na more i uspostavljanje gorazdanskog koridora na teritoriji Republike Srpske. Ostavljanje međunarodnoj arbitraži da rješava pitanje teritorijalne pripadnosti Brčkog je najranjivije pitanje političke suverenosti i cjelokupnosti teritorije Republike Srpske.

Neposredno osporavanje državnosti i političke budućnosti Republike Srpske dolazi od njenog političkog okruženja: Hrvatske i Federacije Bosne i Hercegovine. Mnogi hrvatski autori obrađuju geopolitičke i geostrateške karakteristike i ciljeve Hrvatske, iznoseći geostrateške težnje koje Bosnu i Hercegovinu smatraju dijelom Hrvatske i koje granicu između Srbije i Hrvatske vide na rijekama Dunavu, Drini i Bojani. Čak i da se Hrvati izbore za treći hrvatski entitet u Bosni i Hercegovini ili dođe do podjele Bosne i Hercegovine po entitetskim granicama, Republika Srpska bi i dalje bila prijetnja za teško popravljiv hrvatski geostrateški položaj. U očuvanju svog nacionalnog i državnog identiteta Republika Srpska jedinu pomoć može očekivati od Srbije, uz insistiranje na dosljednoj primjeni Dejtonskog sporazuma i opstanku dva entiteta u BiH. To je strateški cilj Republike Srpske, a ostvarenje Sporazuma o specijalnim vezama sa Srbijom garancija očuvanja njenog političkog i državnog statusa.

ZAKLJUČAK

Geopolitičke promjene u Evropi i na Balkanu posljedica su pada Jaltskog sporazuma i Versajskog mirovnog ugovora i, shodno tome, izmjena rezultata Prvog i Drugog svjetskog rata. Geopolitičkim promjenama na Balkanu poslije hladnog rata, srpske zemlje su fragmentirane i redukovane, do razmjera najvećeg dijeljenja i sažimanja srpskog etničkog prostora i srpskog stanovništva još od srednjeg vijeka. Dijeljenje i sažimanje srpskih zemalja, kao posljedica geopolitičkih promjena na Balkanu, izvršeno je udruženim djelovanjem spoljnih činilaca: Njemačke, habsburškog dijela Evrope (Austrija, Mađarska), Vatikana, kasnije SAD i unutrašnjih činilaca secesije Hrvatske i BiH. Proces fragmentiranja i sažimanja srpskih zemalja odvijao se u više faza: prvo, kroz priznavanje nekadašnjih jugoslovenskih republika kao nezavisnih država i njihovih neetničkih granica kao međudržavnih; drugo, kroz eliminisanje Republike Srpske Krajine kao političko-geografske jedinice srpskog naroda u granicama Hrvatske; treće, kroz dejtonsku podjelu Bosne i Hercegovine na principu prostranosti srpskog entiteta na manje od polovine Bosne i Hercegovine. Dejtonsko-pariski mirovni sporazum je nasilno uvođenje srpskih zemalja i srpskog naroda i njihovih političko-teritorijalnih jedinica u, za njih, izrazito nepovoljna političko-prostorna rješenja. Bosna i Hercegovina, kao međunarodnopravni subjekt u budućnosti, moguća je samo kao konfederacija u kojoj će se redefinisati odnosi u skladu sa Dejtonskim sporazumom.

BOSNIA AND HERZEGOVINA THE GEOPOLITICAL CHANGE IN THE BALKANS POST - COLD WAR

Zdravko Todorović, M.A.

Abstract: The geopolitical changes that have taken place in late 20.vijek, after the Cold War, their significance in the ranks of those geopolitical changes and their consequences, which occurred after the First and Second World Wars. The Balkans in particular leads because these changes we are talking about particular had dramatic turn in the area of the European subcontinent, particularly in Bosnia and Herzegovina. The result of these geopolitical developments in Bosnia and Herzegovina under the Dayton Peace Agreement, which was signed at the end of the war 90's of all parties to the conflict is a complex structure of Bosnia and Herzegovina consists of two entities, two geopolitical units, which by virtue of its nature, which especially true for the Republic of Serbian, have the character of the state.

What are the consequences of geopolitical changes in the Balkans, the scale of the process of fragmentation and reduction of Serbian states and the Serbian people, the factors dissolution - dissolution of Yugoslavia, are all aspects that we try in this paper to answer. Indisputably indicate the possible dangers that come from the environment, given the geopolitical realignment in the 21 century, the process of integration, both national as well as regional - imperial character.

Keywords: *Balkan, Serbian country, Bosnia and Herzegovina, the Cold War, geopolitical changes.*

LITERATURA

1. Avramov Smilja, (1997): *Postherojski rat Zapada protiv Jugoslavije*, Idi - Veternik, Beograd
2. Bžežinjski Zbignjev, (1999): *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica
3. Dugin Aleksandar, (2004) *Osnovi geopolitike*, Ekopres, Zrenjanin
4. Guskova Jelena, (2003): *Istorija jugoslovenske krize I i II*, Izdavački grafički atelje "M", Beograd
5. Holbruk Ričard, (1998): *Završiti rat*, TKP Šahinpašić, Sarajevo
6. Kecmanović Nenad, (2007): *Nemoguća država*, Glas Srpske, Banjaluka
7. Krestić Đ.Vasilije, (1994): *Iz istorije Srba i srpsko - hrvatskih odnosa*, BIGZ, Beograd
8. Poplašen Nikola, (2001): *Rušenje Dejtona*, Institut za međunarodno pravo i međunarodnu poslovnu saradnju, Banjaluka,.
9. Popović Vitomir - Lukić Vladimir, (1999): *Dokumenti Dejton* - Pariz, Institut za međunarodno pravo i međunarodnu poslovnu saradnju, Banjaluka
10. Saving Peace in Bosnia: Mytxs, Cxallenges, Opporunityies (Sačuvati mir u Bosni: mitovi, izazovi, šanse), The Lord Byron Foundation for Balkan Studies 2010, Toronto - Beograd - Vašington.
11. Simić Dragan, (1999): *Poredak sveta*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
12. Srpska politička misao br. 2, 2012, Institut za političke studije, Beograd,.
13. Stepić Milimir, (2001): *U vrtlogu balkanizacije*, Službeni list SRJ - Institut za geopolitičke studije, Beograd
14. Stepić Milimir, (2004): *Srpsko pitanje - geopolitičko pitanje*, Jantar grupa, Beograd
15. Šušić Slavoljub, (1995): *Balkanski geopolitički košmar*, Novinsko - izdavačka ustanova "Vojska", Beograd
16. Zbornik radova, (1988): *Geopolitička stvarnost Srba*, Institut za geopolitičke studije, Beograd
17. Zbornik radova, (1998): *Susret ili sukob civilizacija na Balkanu*, Istorijski institut, SANU, Beograd, Pravoslavna reč Novi Sad
18. Zbornik radova, (2012): *Rusija i Balkan u savremenom svijetu*, Udruženje "srpsko - ruski most", Banjaluka